

- ця сфера є найважливішим сегментом економіки, в якому на основі ринкових механізмів взаємодіють держава, приватний бізнес та населення, а за обсягом ринок нерухомості складає значну частину ВВП країни;

- будівництво житла здійснює безпосередній та істотний вплив на розвиток сумісних з ним виробничих галузей (будівництво об'єктів житлово-комунального сектору, об'єктів інженерної інфраструктури, виробництво будівельних матеріалів тощо), які забезпечують значне збільшення промислового виробництва по мірі збільшення виробництва в галузі житлового будівництва;

- дана сфера безпосередньо пов'язана з вирішенням пріоритетної соціального завдання.

Список використаних джерел:

1. Щодо необхідності та шляхів посилення соціальної ефективності житлової політики держави. Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/540>.
2. Соціальне житло в Україні: проблеми і перспективи: монографія / Запатріна І.В., Лотоцький О.Б., Макухін О.В., Манцевич Ю.М., Онишук І.Г. – Київ: Профі, 2007 – 264 с.
3. Олійник Н.І. Зарубіжний досвід реконструкції житлового фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2009_2/doc_pdf/Oliinyk.pdf.

References:

1. Schodo neobkhidnosti ta shliakhiv posylennia sotsial'noi efektyvnosti zhytlovoi polityky derzhavy. Analitychna dopovid' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/articles/540>.
2. Sotsial'ne zhytlo v Ukraini: problemy i perspektyvy: monohrafiia / Zapatrina I.V., Lotots'kyj O.B., Makukhin O.V., Mantsevych Yu.M., Onyschuk I.H. – Kyiv: Profi, 2007 – 264 s.
3. Oliinyk N.I. Zarubizhnyj dosvid rekonstruktsii zhytlovoho fondu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2009_2/doc_pdf/Oliinyk.pdf.

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор

УДК 351.131.1

Биркович В.І.,

к.держ.упр., доцент кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТУ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЕФЕКТИВНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Анотація. Стаття присвячена розвитку державного регулювання ефективного природокористування як складової екологічної безпеки держави. Визначено основні загрози екологічній безпеці України. Надано пропозиції органам державної влади з метою підвищення ефективності державного регулювання природокористування як складової екологічної безпеки держави.

Ключові слова: державне регулювання, ефективне природокористування, екологічна безпека, природно-ресурсний потенціал.

Быркович В.И.,

к.гос.упр., доцент кафедры менеджмента
туристического и отельно-ресторанного бизнеса
Ужгородского торгово-экономического института КНТУ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Аннотация. Статья посвящена развитию государственного регулирования эффективного природопользования как составляющей экологической безопасности государства. Выявлены причины катастрофического состояния природной среды Украины.. Даны предложения органам государственной власти с целью повышения эффективности государственного регулирования природопользования как составляющей экологической безопасности государства.

Ключевые слова: государственное регулирование, эффективное природопользование, экологическая безопасность, природно-ресурсный потенциал.

Byrkovych V.I.,

phD in Public Administration,
associate Professor of Management
of tourist and hotel and restaurant business
Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTU

STATE REGULATION OF EFFECTIVE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AS A COMPONENT OF ECOLOGICAL SECURITY OF THE STATE

Annotation. The article is devoted to the development of state regulation of effective environmental management as a component of the ecological security of the state. It is studied the impact of economic activity, that led to pollution of vital types of resources, environmental degradation. It is implemented a comparative analysis of the state of the environment in Ukraine and the EU and the United States. It is determined the main threats to environmental security of Ukraine. It is identified the causes of the catastrophic condition of the environment in Ukraine. It is investigated the activities of public authorities exercising state regulation in the sphere of Environmental Protection of Ukraine. It is investigated the activity of state authorities responsible for state regulation in the sphere of Environmental Protection of Ukraine. It is defined the main priorities of environmental protection and natural resource management. This is the main laws and regulations in the sphere of nature that govern the activities of public authorities in Ukraine. It is given suggestions to public authorities in order to improve the effectiveness of state environmental management as a component of the ecological security of the state.

Keywords: government regulation, effective use of natural resources, environmental security, natural resource potential.

Постановка проблеми. Минувле століття характеризується небувалими темпами зростання світової економіки. Наприкінці ХХ ст. щоденне виробництво товарів і послуг дорівнювало річному на початку століття.

Відбулися величезні зміни в чисельності населення планети □ воно зросло з 1,6 млрд осіб на початку до понад 6 млрд в кінці століття. Таке економічне зростання і збільшення чисельності населення призвело до безжалісного використання природно-ресурсного потенціалу планети.

Загальновідомо, що всі виробничі ресурси є обмеженими і рідкісними. Особливо гостро ця економічна проблема стоїть перед природними ресурсами □ землею, лісами, родовищами корисних копалин, водними ресурсами, тваринним світом, які людина використовує в процесі виробництва різноманітних благ і без яких неможлива господарська діяльність.

Наслідки економічної діяльності призвели до забруднення життєво важливих видів ресурсів, деградації навколишнього середовища [1].

Настав час нового розуміння розвитку, пошуку нових підходів до використання природно-ресурсного потенціалу, які забезпечать збалансований техногенний вплив на природне середовище з можливостями відтворення первинних властивостей елементів природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми державного регулювання природоохоронної сфери займалася велика чисельність науковців, Зокрема, Бобильов С.Н., Гуєєв А.А., Медведєва О.Е., Сидоренко В.Н., Соловійова С.В., Стеценко А.В., Жушев А.В. Тішков А.А., Мартинов А.С. та ін. [2], проте у питанні вироблення ефективної політики природокористування як складової екологічної безпеки держави до цього часу не дійшли згоди.

Метою статті є визначення основних загроз екологічній безпеці України, виявлення причин катастрофічного стану природного середовища України та пропозиції напрямів підвищення ефективності державного регулювання природокористування як складової екологічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Україна має різноманітний і потужний природно-ресурсний потенціал - мінеральні, земельні та рекреаційні ресурси. До цих пір найповніше використовувалися мінеральні та земельні ресурси, що проявлялося у формуванні промислових агломератів з виробництва продуктів паливно-енергетичного, металургійного, хімічного, будівельного та інших комплексів. Нерівномірний розподіл ресурсів по території спричинив відповідну галузево-територіальну структуру виробництва в регіонах, що в сукупності з недосконалими технологіями виробництва негативно вплинуло на довкілля.

За оцінками фахівців, Україна має значно нижче світових рівнів лісистості, забезпеченості водними ресурсами та захищеними територіями. Частка лісів і вкритих лісом територій в загальній площі України становить 17,03% (середньосвітовий рівень - 31,83%; європейський - 33,45%). Захищені території (природно-заповідний фонд) займають 3,9% території, що в 5 разів менше середньосвітового рівня. Україна характеризується низьким рівнем забезпеченості водними ресурсами - обсяг місцевого річкового стоку в 4 рази менше, ніж у світі, і в 5,7 рази менше, ніж в Європі.

Густота населення в Україні становить 85 чол / км², світовий показник - 43 особи / км². Це свідчить, що рівень забезпеченості населення ресурсами території в Україні є вдвічі нижче від світового.

Отже, наша держава забезпечена дуже широким спектром корисних копалин, які можуть відігравати важливу роль на внутрішньому і світовому ринках. Однак через зростання цін на енергоносії, транспортні послуги, обсяги видобутку цих ресурсів дуже скоротилися. За умов проведення ефективної політики освоєння природних ресурсів Україна найближчим часом зможе на 80% задовольнити себе власною мінеральною сировиною.

В матеріальному виробництві важлива роль відводиться земельним ресурсам. Основним їх користувачем в Україні є сільськогосподарські підприємства та громадяни (76,6% загального земельного фонду). Такої високої розораності земель не має в жодній з економічно розвинутих країн світу - США і Велика Британія - від 16 до 19%, Німеччина і Франція - 33%, Італія - 31% [3].

Незважаючи на досить низький рівень забезпеченості країни окремими видами природних ресурсів, вони впродовж багатьох років випробовували масштабне екстенсивне використання, яке призвело до їх виснаження, втрати можливостей відтворення та відновлення. Техногенний тип економічного розвитку змінюється стратегією стійкого розвитку, яка передбачає раціональне використання наявних природних ресурсів країни. Наявність і багатство окремих видів природних ресурсів, значний трудовий і науковий потенціал, сприятливе географічне розміщення країни, можливість окремих регіонів до інновацій, розвинений промисловий комплекс створюють сприятливі умови для постійного зростання економіки України.

Природоохоронна діяльність у більшості країн світу є предметом державного регулювання. В Україні питання державного регулювання природоохоронної діяльності слід розглядати з таких позицій: прийняття державою базових законів і нормативно-правових актів та здійснення спеціального нагляду за розвитком природоохоронної діяльності відповідно до інтересів громадян України і загальнодержавних економічних потреб. В арсеналі державного регулювання – інвестиційна, фіскальна, кредитна і грошова політика, або так звані ринкові, непрямі методи впливу держави на зовнішнє середовище природоохоронної діяльності. Разом з цим використовується і пряме державне втручання в механізм його функціонування – як за допомогою законодавчої бази, так і через нагляд за сферою охорони навколишнього природного середовища.

Численні установи залучено до відповідного природоохоронного регулювання. Державне управління та контроль за використанням земель розподіляється між Міністерством охорони навколишнього природного середовища (екологічні аспекти) і Державним комітетом із земельних ресурсів (економічні аспекти). Міністерство аграрної політики відіграє важливу, але не провідну роль у захисті орних земель та водних ресурсів. Відповідальність за моніторинг у геологічній сфері (включаючи ґрунтові води) та охорону довкілля

від впливу господарської діяльності несе Мінприроди. У сільській місцевості якість питної води контролюють місцеві санітарно-епідеміологічні служби Міністерства охорони здоров'я. Деякі аспекти забруднення води підпадають під відповідальність Державного комітету з водного господарства, яке підпорядковане Мінприроді. Державний комітет з будівництва та архітектури відповідає за встановлення будівельних норм та положень у цивільному будівництві. Головна санітарна та епідеміологічна інспекція (Міністерства охорони здоров'я) відповідає за встановлення стандартів на атмосферне повітря, питну воду, шум тощо. Державний департамент рибного господарства – за встановлення стандартів, необхідних для забезпечення репродукції риби в річках та озерах.

Система державного регулювання діяльності у галузі охорони навколишнього середовища, згідно з Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища”, включає в себе законодавчі органи (Верховна Рада України, органи місцевої влади), виконавчі органи (Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі комітети, спеціально уповноважені державні органи).

Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергомістких технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш “дешевим” способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля.

Ті структурні деформації, які відбувалися у народному господарстві, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості, та низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України [4].

Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що екологічно гострі локальні ситуації поглиблюються великими регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її довготривалими медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи.

Головними причинами, що призвели до загрозливого стану довкілля, є:

- застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у два – три рази відповідні показники розвинутих країн;
- високий рівень концентрації промислових об'єктів;

- несприятлива структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв;
- відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення тощо), низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів;
- відсутність належного правового та економічного механізмів, які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем;
- відсутність належного контролю за охороною довкілля.

Еколого-економічна криза України викликана тим, що тривалий час домінував принцип одержання максимальної вигоди за мінімальних затрат, при якому мали місце неузгодженість темпів економічного розвитку і вимог екологічної безпеки, переважання природомістких галузей із високою питомою вагою ресурсо- й енергомістких застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, відсутність культури праці та споживання тощо. Як наслідок, антропогенне навантаження на природу наближається (а в деяких регіонах наблизилося) до граничної межі її екологічної стійкості. За нею починаються кризові та катастрофічні зміни в природі, що негативно впливають на життєдіяльність людини і суспільства. Тому на сучасному етапі взаємодії природи і суспільства необхідний інший принцип – одержання максимально можливої економічної вигоди при обов'язковому збереженні динамічної рівноваги геосистем, якої можна досягти, не перевищуючи техногенного навантаження гранично допустимої межі стійкості природного середовища [5].

Варто зазначити, що відсутність чіткої стратегії реформування суспільства, непослідовність реформ у галузі охорони довкілля та використання природних ресурсів, неузгодженість та непослідовність дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування не сприяють належній ефективності та дієвості програмних елементів і основних напрямів державної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Витрати на реалізацію природоохоронних програм і заходів потребують значних коштів. Однак протягом найближчих 5-10 років країна буде дуже обмежена у коштах, необхідних для поліпшення стану навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Тому потрібно чітко визначити пріоритетні напрями та проблеми з метою відпрацювання реалістичних, ефективних та економічно вигідних рішень. З цією метою, відповідно до реального екологічного стану території України, необхідно враховувати такі основні критерії і чинники:

- погіршення здоров'я людей через значну забрудненість довкілля;
- втрати, що призводять до зниження продуктивності народного господарства, зумовлені збитками або руйнуванням фізичного капіталу і природних ресурсів;
- погіршення стану або загроза завдати непоправної шкоди біологічному та

ландшафтному розмаїттю і зокрема лукам, пасовищам, озерам, водоймам, річкам, землям, лісовим, прибережним і морським екосистемам, гірським районам;

- еколого-економічну ефективність природоохоронних заходів [6].

До основних пріоритетів охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів належать:

- гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімуму шкідливого впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

- поліпшення екологічного стану басейнів рік України та якості питної води;

- будівництво нових та реконструкція діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд;

- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів і поліпшення їхнього екологічного стану;

- формування збалансованої системи природокористування та адекватна структурна перебудова виробничого потенціалу економіки, екологізація технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті;

- збереження біологічного та ландшафтного розмаїття, заповідна справа [7].

Висновки. Державна політика у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки має реалізуватися через окремі міждержавні, державні, галузеві, регіональні та місцеві програми, які спрямовуються на втілення визначених пріоритетів.

Для досягнення раціонального використання природних ресурсів передбачається вирішення таких завдань:

- зменшення до мінімуму рівня радіаційного забруднення;

- захист повітряного басейну від забруднення, насамперед у великих містах і промислових центрах;

- захист і збереження земельних ресурсів від забруднення, виснаження і нерационального використання;

- збереження і розширення територій з природним станом ландшафту, посилення природоохоронної діяльності на заповідних і рекреаційних територіях;

- підвищення стійкості та екологічних функцій лісів;

- знешкодження, утилізація та захоронення промислових та побутових відходів;

- запобігання забрудненню морських і внутрішніх вод, зменшення та припинення скиду забруднених стічних вод у водні об'єкти, захист підземних вод від забруднення;

- збереження та відродження малих річок, здійснення управління водними ресурсами на основі басейнового принципу;

- завершення створення державної системи моніторингу навколишнього природного середовища;

- створення системи прогнозування, запобігання та оперативних дій у разі надзвичайних ситуацій природного і природно-техногенного походження;

- забезпечення екологічного супроводу процесу конверсії військово-промислового комплексу;
- здійснення заходів щодо екологічного контролю за діяльністю Збройних сил України;
- розробка механізмів реалізації схем природокористування;
- впровадження дійових економічних складових впливу на систему природокористування;
- створення системи екологічної освіти, виховання та інформування.

Ви рішення проблем у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів є пріоритетним напрямком державної політики у здійсненні соціально-економічних реформ, необхідною складовою формування умов сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Пастушенко П.П. Ефективність природокористування в умовах ринку та інтеграційних процесів: теорія, методологія // П.П. Пастушенко / [монографія] – К.: , 2009. – 604 с.
2. Іванова Т.В. Державне управління сталим екологічним розвитком України та її регіонів в системі раціонального природокористування: теорія, методологія, перспективні напрями // Т.В. Іванова / [монографія] – К.: ВПЦ АМУ, 2011. – 405 с.
3. Tietenberg T. Environmental and Natural Resource economics. Fifth ed., Addison-Wesley, 2000.
4. Шевченко В.Ю. Потенциал и преимущества социалистической экономики / Шевченко В.Ю. – Киев: О-во «Знание» УССР, 1982. – 48 с.
5. Шапоренко О. Екологічна політика держави при реформуванні земельних відносин / О. Шапоренко // Вісник НАДУ при Президенті України. – 2004. – № 2. – С. 277–282.
6. Яцик А.В. Екологічна безпека в Україні / Яцик А.В. – К.: Генеза, 2001. – С. 57–58.
7. Стадницький Ю. І. Економіка запобігання антропогенного забруднення довкілля / Ю. І. Стадницький. – Хмельницький: УЕП, 2007. – 362 с.

References:

1. Pastushenko P.P. (2009), *Efektivnist' pryrodokorystuvannia v umovakh rynku ta intehratsijnykh protsesiv: teoriia, metodolohiia, monohrafiia* [The effectiveness of of Natural Resources in the market and integration processes: Theory, Methodology] – Kyiv, Ukraine.
2. Ivanova T.V. (2011) *Derzhavne upravlinnia stalym ekolohichnym rozvytkom Ukrainy ta ii rehioniv v systemi ratsional'noho pryrodokorystuvannia: teoriia, metodolohiia, perespektyvni napriamy* [Public administration of environmental sustainability of Ukraine and its regions in the system of rational nature: theory, methodology, perspective directions] – Kyiv, Ukraine.
3. Tietenberg T. (2000) *Environmental and Natural Resource economics*, Fifth ed., Addison-Wesley, 2000.
4. Shevchenko V.Ju. (1982) *Potencial i preimushhestva socialisticheskoy jekonomiki* [The potential and advantages of the socialist economy] – Kiev, «Znanie», USSR, 1982.
5. Shaporenko O. (2004) “The state environmental policy in the reform of land relations”, *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 2. – pp. 277–282.
6. Yatsyk A.V. (2001) *Ekolohichna bezpeka v Ukraini* [The environmental security in Ukraine] – Kyiv, Ukraine.
7. Stadnyts'kyj Yu. I.(2007) “*Ekonomika zapobihannia antropohennoho zabrudnennia dovkillia*”, Khmel'nitsky: UEP, Ukraine.

Рецензент: Горник В.Г., д.держ.упр., доцент